

Dette er dagen som Herren har gjort

Signingsgudstjenesten 23. juni 1991 i et 25-årsperspektiv¹

BISKOP EM. FINN WAGLE

f.wagle@vikenfiber.no

Sammendrag (abstract):

23.06. 2016 var det 25 år siden kongeparet ble signet til sin gjerning i Nidarosdomen. Begivenheten ble feiret med jubileumsgudstjeneste i katedralen. Olavsfestdagene senere på sommeren ønsket å markere jubileet med et foredrag som jeg ble bedt om å holde. Artikkelen her er en bearbejdet og noe utvidet utgave av fjorårets foredrag.

Artikkelen gir for det første innsikt i den dialogiske prosessen som førte frem til signingsgudstjenesten. For det andre drøfter jeg den kritikk som i forbindelse med jubileumsgudstjenesten ble rettet mot signingens berettigelse, i en tid med endrede relasjoner mellom konge og kirke og stat og kirke. Avslutningsvis lar jeg den avdøde NRK- og Dagblad-journalist Ingolf Håkon Teigene komme til orde med sin pregnante tilbakemelding i Dagbladet dagen etter signingen. Teigene bidrar i virkeligheten med et helt program for kirkens gudstjenesteliv: Å kombinere enkelhet med dybde og klarhet med mysterium, i et språk som ikke er platt og pratende, men som har liturgisk og poetisk bærekraft.

Hva er du rik på?

Dette var selve gjennomgangsspørsmålet under fjorårets Olavsfestdager. Var spørsmålet blitt stilt etter signingsgudstjenesten 23. juni 1991, tror jeg ikke bare kongeparet, men mange av oss hadde kunnet svare: *Vi er rike på velsignelse.*

25 år har gått. At det mentalitetsmessig kan oppleves som å handle om mer enn et kvart århundre, lar jeg kirkehistorikeren Vidar Haanes stå som eksponent for. Dagen etter jubileumsgudstjenesten i fjor hevdet han i Vårt Land at kongesigning er gått ut på dato.² Signingen i 1991 må bli ståen-

de som den siste, slår Haanes fast. Det er *umusikalsk om man har en tilsvarende signing ved neste tronskifte.*

Avisen har samme dag intervjuet flere som er sterkt uenig med Haanes. Abid Raja, muslim og stortingsrepresentant for Venstre sier: *Jeg er sikker på at nasjonen har godt av både en signingsgudstjeneste og en jubileumsgudstjeneste.* Og på spørsmålet om kongen er mindre konge for dere muslimer fordi han bekjenner seg til den kristne tro og er signet, svarer Raja: *Nei, kong Harald representerer alle, uavhengig av tro, politisk*

ståsted og hudfarge. Jeg kan forstå dem som har pigene ute mot kristen kongesigning, men det er det nok helst humanetikere som har, ikke muslimer og andre troende. For øvrig mener jeg at det ikke er mulig å lage en slik høytidelighet som den fantastiske nasjonale begivenheten vi har vært med på i dag, i et kultur- eller konserthus. Kirken er best på sånt, slår Abid Raja fast.

Debatten er i gang!

Debatten om signingens berettigelse er altså i gang! Dette er imidlertid bare for krusninger å regne, sammenliknet med debatten etter kroningen i 1906, den siste kroningen ikke bare i Norge, men i Norden. Kroningen ble oppfattet som pompøs og foreldet. I 1908 ble kroningsparagrafen³ i Grunnloven med stort flertall strøket av Stortinget. Noen tilsvarende kritikk ble ikke målbåret da kong Olav lot seg signe i 1958, og slett ikke da kong Harald og dronning Sonja ble signet i 1991. Men 25 år senere kommer altså debatten, målbåret av et mindretall riktignok, men med tydelige standpunkter på begge sider. Aller mest markert i sin motstand er Dagens Næringsliv som på lederplass etter jubileumsgudstjenesten skriver: *Signingsseremonien er i konflikt med både folkestyrets prinsipper om at makten kommer fra folket, og med stat/kirkereformen som laget et tydeligere skille mellom tro og styring.*⁴

For øvrig er det interessant å legge merke til hvor liten vekt pressen legger på selve signingen i sine kommentarer et kvart århundre senere. Nå handler det – naturlig nok – om hvordan kongeparet i 25 år har røktet sin kongsgjerning. Adresseavisen skriver på lederplass 24.06.2016 at et "populært kongepar tåler debatt".⁵ For Aftenposten er det dagen for Kong Haralds tiltredelse som konge som står i fokus. Derfor er det 17.01.2016 Aftenposten vier kongeparet oppmerksomhet. På lederplass den dagen skriver avisen under overskriften "Et kongepar som går inn i sin tid" bl.a. følgende: *Monarkiet står og faller med dets personer ... Kongeparet møtes i dag med varme hilsener fra et samlet folk, fordi de fyller funksjonen som nasjonalt samlingsmerke.*⁶

Da tiden sto stille i Nidarosdomen

Sammenholder vi dagens debatt med det som sto å lese i avisene dagen etter signingen i 1991,

er det som å stige inn i en annen verden. La meg sitere tre av landets ledende kulturjournalister i deres respektive aviser 24. juni. Aftenpostens Vetle Lied Larsens skriver om "da tiden sto stille i Nidarosdomen": *Det er en myte at tiden går. Tiden den står stille. I et moderne land. I en moderne stat, med moderne mennesker som mener moderne ting, er hjertene fortsatt sånn som menneskehjertene alltid har vært. Vi vet det jo, skriver journalisten og fortsetter: Man må gjerne tale med patos om dette. Norge trenger mer patos. En beveget domkirke var vidne til at Kongen og Dronningen inntok sine plasser etter biskopens velsignelse. Et helt land var vidne til det. Kanskje gjorde man seg tanker av nasjonal karakter, om viktigheten av bindeledd til fortid og fremtid, om betydningen av også å være glad i sitt eget.*⁷

Og VGs Olav Versto følger opp: *Det var mektig høytid og prakt i Nidarosdomen. Det var en symbolisk begivenhet. Det var bare å gi seg over. Symbole og mystikken har et utrolig preg på menneskene også i vår tid. ... Det er ikke mulig å finne noen folgeriktig, snusfornuftig logikk bak den storslagne høytideligheten vi var vitne til i Nidarosdomen. Men den griper alle med forunderlig styrke. Den gir menneskene noe å holde fast ved. Noe uforklarlig oppstår i skjæringspunktet mellom begrepene nasjon og religion.*⁸

Kanskje var det likevel Dagbladets Ingolf Håkon Teigenes kommentar jeg satte aller mest pris på, fordi Teigene gir en slags tilbakemelding på at fire måneders gudstjenesteforbereelser hadde endt der vi håpet de skulle ende. Under overskriften "Omsluttet av ni århundrer" skriver Teigene: *Det var en opplevelse så å si uten lyte: Storslått, men ikke pompøs; inderlig, men ikke sentimental; vakker uten å virke utvendig ... Ikke engang den mest flegmatiske sosialdemokrat kunne unngå å bli grepet av det han opplevde ... Og hjertene som ikke hadde smeltet før, måtte gjøre det under Egil Hovlands utrolig bevegende utgangsmusikk – en liten musikalsk genistrek av modernitet, tradisjon og enkelhet.*⁹

Ja, tiden er en stadig strøm ...

25 år etter den minnerike signingsdagen er det ikke vanskelig å erkjenne at det bare var der og da at tiden sto stille. Fra det øyeblikk dørene lengst vest i katedralen ble åpnet, og kongeparet gikk ut i dagen, sto ikke tiden lenger stille. Forsvarsmusikken på Vestfrontplassen hentet kon-

gen og dronningen og oss alle nærmest brutalt tilbake til tiden som går. Et historisk, ja, et hellig øyeblikk var forbi – ikke slik at alt var ved det gamle. Kongen og dronningen gikk ut i dagen som ventet som velsignede mennesker. Ja, ikke bare kongen og dronningen. Guds velsignelse var denne dagen en forenende kraft for et helt folk.

Hva er du rik på? Der og da hadde vi kunnet svare: Vi er rike på velsignelse.

Det finnes altså øyeblikk hvor tiden står stille. Men like sant er det at "Tiden er en stadig strøm: Den tar oss alle med", slik salmedikteren uttrykker det.¹⁰ Et kvart århundre er gått siden tiden sto stille i Nidarosdomen. I løpet av disse 25 årene er utrolig mye blitt forandret. Det gjelder i livet til hver enkelt av oss, noe kongen muntert minnet om flere ganger under jubileumsreisen med kongeskippet fra Tromsø og sørover langs kysten. Men det gjelder også samfunnsutviklingen i landet vårt. Når jeg derfor skal sette signingsgudstjenesten i 1991 inn i et 25-årsperspektiv, må det handle om noe mer enn å dvele ved det som skjedde den gangen. Vi må også se på noen av de endringer som tydelig viser at tiden i dag er annerledes enn den var i 1991. Viktigst er det her å se på de grunnlovsendringer som handler om forholdet mellom stat og kirke og konge og kirke. Har Vidar Haanes rett i at kongesigning er utgått på dato fordi tros- og livsynsmangfoldet i Norge er langt større i dag enn i 1991, og fordi kongen ikke lenger har noen formell lederrolle i Den norske kirke? Og hva med Dagens Næringsliv som hevder at signingsseremonien er i konflikt med folkestyrets prinsipper om at makten kommer fra folket? Slike spørsmål vil jeg vende tilbake til senere. Men det er naturlig at jeg starter et helt annet sted, nemlig med opptakten til signingsgudstjenesten i 1991.

Underveis mot signingsgudstjenesten i 1991

27. februar 1991 var jeg sammen med Bispemøtets daværende preses, biskop Andreas Aarflot, i audiens på Slottet. Jeg var kommet for å takke for utnevnelsen til biskop i Nidaros. På dette tidspunkt var spørsmålet om signing for vår nye konge fremdeles et uavklart spørsmål. Kongefamiliens liv var preget av hoff sorgen etter kong Olavs bortgang, og et helt folk bar fremdeles på

sterke følelsesmessige uttrykk etter tapet av vår folkekjære konge. Tidlig i februar begynte imidlertid avisene å spekulere omkring en eventuelt forestående signing. Og biskopenes råd var entydig: "La deg signe, Konge!"¹¹

Selv var jeg rimelig sikker på at kong Harald ville gå i sin fars fotspor og la seg signe til sin gjerning i Nidarosdomen, og at han ville benytte anledningen 27. februar til å samtale om signingsgudstjenesten. Slik ble det også. Audiensen hadde ikke vart lenge før kongen tok opp saken og presenterte sine tanker for oss. Særlig viktig var det for kongen å inkludere dronningen i signingshandlingen og for øvrig se den forestående signingsgudstjenesten i sammenheng med den tilsvarende handling i 1958.

Det var nok en dobbel grunn til dette: For det første ønsket kongen å videreføre den enestående tradisjon som var skapt med signingsgudstjenesten for kong Olav i 1958. Men like viktig: Det handler om en tradisjon som bærer vår kongefamilies personlige stempel. Eller for å være enda mer presis: Daværende kronprins Olav var skuffet over de tanker Bispemøtet opprinnelig hadde tenkt om denne saken, nedfelt som en konfidensiell sak i 1952 i Bispemøtets protokoll. Biskopene hadde nok sett for seg et langt enklere liturgisk uttrykk enn det kronprinsen ønsket. Bispemøtet beskrev gudstjenesten med begreper som "kirkehøytid" og "festgudstjeneste", "enten i Oslo Domkirke eller Nidaros Domkirke".

Kronprinsens skuffelse kom frem under en samtale med biskop Arne Fjellbu. Særlig skuffet var kronprinsen over biskopenes forslag om at den nye kongen ikke skulle få knele ned og bes for under håndspåleggelse. Kronprinsens intervensjon gjorde det nødvendig for biskopene å ta opp saken opp på nytt under høstmøtet 1953. Biskop Fjellbu gir i sine memoarer uttrykk for at Bispemøtet mottok meddelelsen fra kronprinsen "med takk og glede". Mulig det. Men refleksjonene i Bispemøtets protokoll befinner seg i et annet stemningsleie. Her heter det at "det ville være vanskelig – for ikke å si umulig – for kirken ikke å imøtekomme ønsker av denne art fra den vordende Konge." Det er vanskelig å spore noen uttalt begeistring fra Bispemøtets side i formuleringer som disse. Desto sterkere grunn er det til å understreke: Det var kronprins Olav

selv som tok regien da "kirkehøytiden" skulle tilrettelegges som en signingsgudstjeneste – ikke i Oslo domkirke, men i Nidarosdomen. Og den handling som vi i dag forstår som selve signingshandlingen – forbønnen under håndspåleggelse, knelende ved alteret – var et direkte resultat av daværende kronprins Olavs personlige engasjement. Det var dette engasjementet kong Harald videreførte gjennom vår samtale på Slottet denne februar dagen i 1991. Etter at kongen selv hadde gitt klarsignalet, ble saken bekreftet noen dager senere fra statsministerens kontor.¹²

Signingsgudstjenesten tar form

Mindre enn fire måneder hadde vi til disposisjon fra audiensen i slutten av februar og til signingsgudstjenesten 23. juni. Ved forrige kongeskifte var liturgien klar flere år på forhånd. Denne gangen var ingen forberedelser gjort! Dessuten var det den gangen 9 måneder til rådighet til forberedelser, fra kong Haakon døde i september 1957 og til kong Olav ble signet i juni året etter.

I begynnelsen av mars ble det etablert en egen kirkelig signingskomité i Trondheim under min ledelse, med fungerende domprost Tor Singaas som nestleder, og med daværende sokneprest Steinar Bjerkestrand som sekretær i hel stilling. I komitéen satt også domorganistene og andre representanter for Nidaros domkirke menighet, samt NDR (Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider).

Under Bispemøtet på Modum fra 18.–21. mars ble signingsgudstjenesten behandlet som egen sak, med utgangspunkt i et fyldig notat som jeg hadde skrevet. Samtalen la et godt grunnlag for den videre fremdriften i arbeidet. I protokollatet heter det bl.a.: *Bispemøtet finner at mønsteret for en slik gudstjeneste ble lagt på en god måte i 1958, og ser det som tjenlig at handlingen også denne gang gjennomføres på liknende måte, med de endringer som faller naturlig ut fra dagens liturgiske situasjon.*¹³

Signingskomitéen i Trondheim hadde ukentlige møter gjennom 3,5 måneder med intense forberedelser. Dermed er det også sagt at forberedelsene i det store og hele ble ledet fra Nidaros. Men i hele prosessen var det et nært og fortrolig samarbeid med Bispemøtets preses. Som i 1958 var det preses og Nidaros biskop som hadde ansvaret for å forberede og gjennomføre gudstje-

nesten, med førstnevnte som predikant og med biskopen i Nidaros som forrettende liturg, med ansvar bl.a. for selve signingshandlingen. Sentralt i forberedelsene sto tre audienser på Slottet. Her hadde vi gleden av å drøfte fremdriften i arbeidet med kongeparet og slik motta viktige innspill underveis.

Skal arbeidet med liturgien nærmere omtales, må presten og salmedikteren Eyvind Skeie nevnes spesielt. Han og jeg hadde samarbeidet nært om utviklingen av bærekraftige liturgiske tekster ved flere anledninger, sist i forbindelse med den TV-sendte minnegudstjenesten i Nidarosdomen 20. januar 1991 etter kong Olavs bortgang.

Den dialogiske prosessen

Hvordan skal arbeidet med signingsgudstjenesten ellers beskrives? Kanskje med følgende ord: Gudstjenesten vokste frem i en dialogisk prosess. Vi tok vårt utgangspunkt i signingsgudstjenesten i 1958. Men vi endte ikke der. Det skjedde mye med liturgien underveis, også mye som vi ikke hadde planlagt.

Vi måtte ta hensyn til at signingsgudstjenesten skulle speile dagens, og ikke gårsdagens høymesseordning, samtidig som det var viktig å bevare kontinuiteten med signingsgudstjenesten fra 1958, ikke minst i den grunnleggende forståelse av signingsgudstjenestens karakter. Den dialogiske prosessen overbeviste oss for øvrig om ønskeligheten av å gjøre flere endringer i forhold til 1958. La meg nevne noen:

1. I 1991 fikk kongens og dronningens krone en langt mer fremtredende plassering, nemlig på to kleberstensøyler, hogget for anledning av NDRs steinhoggere og plassert fremme ved Domkirkens høyalter, der selve signingen foregikk. Det finnes en begrunnelse for dette valget: Om signingsgudstjenesten er en ren kirkelig handling uten statsrettslige konsekvenser, fører den likevel viktige elementer i de gamle norske kongetradisjoner videre, rett og slett fordi den kristne tro alltid har gitt mening og innhold til disse tradisjoner. Det er den kristne livstolkning som føres videre: Å la seg innvie til kongsgjermingen, med Jesu tjenerideal som rettesnor, slik dette uttrykkes med korset på kongens og dronningens krone. Derfor fikk også olsokdagens evangelietekst en sentral plass i signingsgudstjenesten som

lesetekst: *Den som vil være stor blant dere, skal være de andres tjener, og den som vil være den fremste blant dere skal være de andre trell. Slik er heller ikke Menneskesønnen kommet for å la seg tjene, men for selv å tjene og gi sitt liv som løsepeng for mange.*¹⁴

2. Arbeidet med selve signingsdelen førte også til en ny erkjennelse i forhold til 1958: Etter signingsbønnen og Kongesangen burde det lyses en egen velsignelse over kongen og dronningen før de reiste seg fra alterringen og gikk tilbake til sine plasser.

3. Den dialogiske prosessen var for øvrig båret av dette grunnleggende engasjement: Vi måtte søke et gudstjenesteuttrykk for denne unike anledning som kunne løfte gudstjenesten og samtidig være i god korrespondanse med vår egen samtid. Dette hensyn førte til at signingsgudstjenesten i 1991 fikk det som nok kan kalles et mer løftet og storslått uttrykk enn i 1958.

4. Sterkere enn i 1958 ble det i 1991 viktig å uttrykke signingsgudstjenesten som et anliggende for hele Den norske kirke. Derfor deltok alle kirkes biskoper i fullt ornat. Noe tilsvarende hadde ikke skjedd siden det store Olavsjubileet i 1930. Og derfor var det helt naturlig å synliggjøre Den norske kirkes rådsstruktur, ved at både Kirkerådets leder, leder i Nidaros bispedømmeråd og leder i Domkirken menighetsråd deltok i prosesjonen.

5. En viktig utfordring under forberedelsene i 1991 var å gjennomtenke hvilke konsekvenser det måtte få at det denne gangen både var en konge og en dronning som skulle signes til sin gjerning. Dette fikk, naturlig nok, betydning for utformingen av selve signingsbønnen. Men også tilretteleggingen av signingshandlingen måtte gjennomtenkes ut fra dette perspektiv. Vi hadde opprinnelig tenkt – nokså ureflektert, det skal innrømmes – at kongen og dronningen skulle knele samtidig under signingshandlingen. Et brev fra den pensjonerte førsteantikvaren Bernt C. Lange overbeviste oss imidlertid om at det måtte tenkes annerledes om dette: Under signingshandlingen måtte det tydeliggjøres at kong Harald er den regjerende monark.¹⁵ Signingshandlingen burde uttrykke dette ved at kongen først knelte alene, og at dronningen deretter knelte ved hans side. Dette var faktisk den siste brikken som falt på plass, bevart for ettertiden

som selve motivet fra signingsgudstjenesten: kongen knelende i bønn under håndspåleggelse, med dronningen stående ved hans side.¹⁶

Signingskomponisten Egil Hovland

I en omtale av forberedelsene til signingsgudstjenesten, må nødvendigvis signingskomponisten Egil Hovland vies særlig oppmerksomhet. Hovland var et naturlig valg som komponist for inngangsmusikk og utgangsmusikk, og han var ikke vanskelig å be, til tross for de knappe tidsfrister. I slutten av april hadde han inngangsmusikken klar: "Prosesjonsmusikk ved signingsgudstjenesten i Nidarosdomen 23.06.91 for tre kor, 11 messingblåsere, pauker og orgel." Noen dager senere fulgte korpartituret til denne nyskrevne komposisjonen: *Op.138*: "Herre, du omgir meg".

Komitéen var meget fornøyd, og det var også hele det kirkemusikalske miljøet ved Nidarosdomen: Dette var prosesjonsmusikk, triumferende og gledesstrålende, velegnet for en så spesiell og høystemt anledning som en kongesigning! Her skulle trompetene gjalle og hornene og paukene falle inn, som oppspill til en av de vakreste tekstene i Bibelens salmebok:

*Herre, du omgir meg på alle sider.
Du holder din hånd over meg,
Hvor skal jeg gå bort fra din Ånd?
Hvor skal jeg flykte fra ditt åsyn?
Tar jeg morgenrødens vinger på
og vil jeg bo ved havets ytterste grense,
så fører du meg også der,
din høyre hånd holder meg fast.*

(Fra Salme 139)

Utgangsmusikken lot imidlertid vente på seg. Det varte og det rakk uten at vi hørte noe mer fra Fredrikstad. Tiden nærmet seg raskt, da hele programmet måtte være klart. Meldingen vi fikk på komitémøtet 22. mai var bekymringsfull, ikke bare med tanke på utgangsmusikken, men også med tanke på Egils helse: I referatet fra møtet står det: *Hovland arbeider nå, tross et hjerteonde, med postludium. Han regner med at det skal være ferdig til 1. juni.* Vi kunne ikke gjøre noe annet enn å håpe at han ville lykkes, og vi regnet med at det ville bli en komposisjon som avtalt.

Noen dager senere sprang bomben: Hovland var nok blitt ferdig innen den avtalte fristen, men resultatet var blitt et helt annet enn både

han og vi alle hadde trodd. I brevet til domorganist Bonsaksen av 28. mai skriver Egil: "Utgangsmusikken ble en slags Passacaglia¹⁷ med menighetsomkved!"¹⁸

Kanskje er det også slik det må være, om vi tror at gudstjenestearbeid ikke bare handler om vårt arbeid med gudstjenesten, men også om Guds arbeid med oss. Og egentlig er det dette som er klangbunnen i den beskrivelse jeg i det foregående har beskrevet som den dialogiske prosessen i arbeidet med signingsgudstjenesten. Det handler om den grunnleggende åpenhet som må høre alt gudstjenestearbeid til, om vi tror at det også handler om Guds arbeid med oss. Forberedelsene til signingsgudstjenesten var det derfor ingen av oss som til fulle "behersket" og styrte. Men da den store dagen endelig kom, var vi nokså sikre på at vi hadde endt der vi skulle.

Men foreløpig var vi altså ikke der. Foreløpig hadde vi mer enn nok med å ta inn over oss resultatet av Egil Hovlands arbeid med utgangsmusikken. Ikke minst gjaldt det de musikkanvarlige ved katedralen, fordi resultatet på så grunnleggende vis brøt med de premisser som var lagt for gudstjenestens musikalske helhet. På stabsmøtet i Domkirken var meldingen helt klar: Dette er velklingende musikk til familiegudstjeneste, men som utgangsmusikk til noe så høystemt som en kongesigning, blir det altfor enkelt. Og dessuten: Hvordan skal vi få en så sammensatt menighet med i et helt ukjent menighetsomkved?

Kappløpet med tiden

Etter at vi altså hadde arbeidet intenst med forberedelser til signingsgudstjenesten i mer enn 3 måneder og nesten var i mål med arbeidet, ble det en av de første dagene i juni nødvendig å innkalle til nattlig krisemøte hjemme hos oss i Hans Hagerups gate. Gode råd var dyre: Hvis det var riktig at Hovlands komposisjon ble for enkel som utgangsmusikk, hva skulle vi da gjøre? Etter et nytt nattlig møte, var det likevel bare en mulig konklusjon: Å gi grønt lys for Hovlands komposisjon.

I et intervju med Egil i Aftenposten 21. juni, dvs. to dager før signingsgudstjenesten, gikk det endelig opp for oss hvor spennende dette kappløpet egentlig hadde vært. Med hele vår disku-

sjon under de nattlige møter friskt in mente, leste jeg om hvor tungt det hadde vært for Egil å komme i gang med utgangsmusikken. Jeg leste om netter på sykehuset med angina og dødsforømmelse. Jeg leste om bønner til Vårherre om et par dagers utsettelse slik at utgangsmusikken kunne gjøres ferdig. Og jeg leste om basunengelen – eller åpenbaringen – som kom med notelinjene i et nattlig syn, "fullt ferdig, med G-nøkkel og toneart som et usynlig slør i luften". Alt dette leste jeg – og fikk frysninger med tanke på hva vi hadde vært i ferd med å stille i stand 14 dager tidligere.

Da Egil fikk sitt nattlige syn, spratt han opp av sengen og skrev det hele ned på noen små minutter, sier han i intervjuet i Aftenposten. Og så fortsetter han: "Da morgenen kom, så jeg at det holdt. Jeg visste at jeg var i mål."¹⁹

Musikken som rørte våre hjerter

Kongen har senere sagt at det som berørte ham aller sterkest, nettopp var utgangsmusikken. Han var ikke alene om det. Når vi alle til de grader ga oss hen i sangen, handlet det om Hovlands musikalske genistrek, preget av "modernitet, tradisjon og enkelhet", for igjen å sitere Ingolf Håkon Teigene. Men genistreken handlet også om at Hovland gjennom menighetsomkvedet ga oss alle muligheten til å gi vårt gjensvar til alt det vi hadde opplevd gjennom en signingsgudstjeneste som berørte oss så sterkt. For en signingsdag var alle norske, snusfornuftige livssynsdebatter plassert på sidelinjen. Var det én ting som kristne og humanetikere var enige om, syngende på vei ut av Nidarosdomen, så tror jeg det må ha vært dette: *Dette er dagen som Herren har gjort, gitt oss av nåde, til glede og fred.*

Det Hovlands utgangsmusikk først og fremst skal måles på, er om den forløste noe der og da, og om den talte sant om den kongesigning vi sto ved avslutningen av. Var det ikke nettopp det vi opplevde at den gjorde? Den talte sant om vårt kongepar og deres forhold til sin gjerning, men den talte også sant om hvordan det er å vende tilbake til hverdagen etter å ha stått for Guds ansikt. Dette var rett og slett ikke tid og sted for den pompøse utgangsmusikk. "Kongelig ydmykhet" snakket Egil om i intervjuet i Aftenposten. For den som kommer fra Guds ansikt, signet til

sin kongsgjerning, finnes det vel bare et ærlig og samtidig frigjørende svar: Kongelig ydmykhet.

La det til slutt være nevnt at Egil Hovland som den eneste kronings- og signingskomponist gjennom tidene har opplevd at utgangsmusikken som kom til ham i en nattlig åpenbaring, nå lever videre i vårt gudstjenesteliv.²⁰ Med sin kombinasjon av modernitet, tradisjon og enkelhet, lever signingskomponistens musikalske genistrek videre ved familie gudstjenester, kirkejubileer og andre mer løftede anledninger.

Mellom det spesielle og det alminnelige

Signingsgudstjenesten i 1991 var en spesiell gudstjeneste. Men det var altså en gudstjeneste. Alt som skjedde, måtte underlegge seg dette overordnede perspektiv: Signingsgudstjeneste er gudstjeneste. Utgangspunktet var kongens ønske om forbønn og velsigne for sitt liv og sin gjerning, et ønske som igjen hviler i noe ganske alminnelig: At vi som kristne ønsker Guds velsignelse og kirkens forbønn for våre liv.

Alle kan be om forbønn og velsignelse

Velsignelse og forbønn er altså ikke noe som alene er forbeholdt kongelige. Det er noe alle kan be om. Da vi forberedte signingsgudstjenesten, skrev jeg flere ganger i pressen om forholdet mellom det spesielle og det høyst alminnelige, ja, folkelige i signingsgudstjenesten. Dette forhold er det nødvendig å minne om i en tid da selve saken bringes helt ut av proporsjoner, med synspunktene til både Vidar Haanes og Dagens Næringsliv. Skulle vår neste konge ønske å bli signet, trenger han ingen rolle som kirkens fremste leder for å bære frem et slikt ønske. Det er kongens personlige ønske som er avgjørende for om det blir signingsgudstjeneste eller ikke. Slik var det i 1958, og slik var det i 1991. Og kirkens oppdrag om å be for kongen og hans hus finner ikke sin begrunnelse i det statlige kirkestyre og er derfor heller ikke opphevet nå som grunnloven er endret.

Før selve signingshandlingen i 1991, med kong Harald og dronning Sonja stående foran alterringen, ble det lest fra 1. Timoteus brev der det heter: *Jeg formaner dere framfor alt å bære fram bønner og påkallelse, forbønner og takk for alle men-*

*nesker. Be for konger og alle som har en høy stilling.*²¹ Brevet til Timoteus ble skrevet på en tid da den kristne kirke var en liten, til dels forfulgt minoritet i det mektige Romerriket. Likevel lyder oppfordringen: *Be for konger og alle som har en høy stilling.* Dette er en del av kirkens kall, uavhengig av kirkeordning. Og det er en del av kirkens kall, uavhengig av stand: *Jeg formaner dere framfor alt å bære fram bønner og påkallelse, forbønner og takk for alle mennesker.*

For øvrig er det interessant, ja tankevekkende at verken kong Olav eller kong Harald holdt frem det spesielle ved kongsgjeringen da de skulle begrunne sitt ønske om å bli bedt for under håndspåleggelse. Biskop Arne Fjellbu refererer daværende kronprins Olavs anliggende i forhold til det han opplevde som vegring fra biskopene på følgende måte: *Når man skal gifte seg og stifte et hjem, er det en alvorlig sak. Da vil man gjerne knele ved Herrens alter og bli velsignet ved håndspåleggelse og bønn. Når man blir konge, er det også en alvorlig sak. Da vil jeg gjerne knele ved Herrens alter og bli velsignet ved håndspåleggelse og bønn.*²² Kronprins Olav sammenlikner altså signingsakten med noe høyst alminnelig etter kristen livstolkning, nemlig det at et ektepar kneler ned og mottar velsignelse og forbønn for sitt samliv.

Vi har flere slike alminnelige liturgiske handlinger i kirken, bl.a. konfirmasjonen og i nyere tid den individuelle forbønnen med håndspåleggelse, som har vokst frem innenfor rammen av den såkalte pilegrimmessen. Det går faktisk an å se på daværende kronprins Olavs kamp mot biskopene som en kamp hvor det var kronprinsen og ikke biskopene som representerte fremtiden, nemlig en større åpenhet for å gi troen et kroppslig uttrykk, nemlig forbønn og signing under kneling og håndspåleggelse. Poenget er i alle fall: Da kronprins Olav skulle argumentere for signingsgudstjeneste, sammenliknet han sitt behov og ønske med det som er enhver troendes behov og ønske i møte med selve livsalvoret.

Det var dette alminnelige han grep fatt i, journalist Dag Kullerud i Dagbladet, da han noen uker før signingsgudstjenesten i 1991 stilte meg følgende spørsmål: "Er det for lite signing i vår tid?" Først ble jeg nokså overrasket. Men det var et klokt og betimelig spørsmål. Svaret kunne bare bli: "Ja, det er altfor lite signing i vår tid!" I

disse ukene da alle var opptatt av kongeparets signing, ble det for meg stadig viktigere å fremholde at velsignelse og forbønn er noe som hører selve menneskelivet til.

Kallet – kongens og vårt

Så til et annet viktig punkt: Som enhver kristen gudstjeneste handler også signingsgudstjenesten om synet på livet som et kall: Noen eller noe roper på deg og venter på ditt svar. Livet er altså et relasjonelt prosjekt. Det handler om alle de forhold vi med våre liv er vevet inn i: Til hverandre, til oss selv, til skaperverket, til kommende generasjoner, til de fattige – til Gud. La meg enda en gang vende tilbake til Olavsfestdagens spørsmål i fjor: Hva er du rik på? Tenk om vi, i en tid hvor forståelsen av livet som et relasjonelt prosjekt ser ut til å være under et betydelig press, kunne svare: *Vi er rike på relasjoner!*

La meg i den sammenheng bringe et glimt fra en av samtalene biskop Aarflot og jeg hadde med kongeparet, som et ledd i forberedelsene til signingsgudstjenesten. Vi hadde foreslått å bruke ordet ”oppdrag” i signingsbønnen. Kongeparet stanset ved dette ordet. Vi samtalte litt frem og tilbake om selve saken. Jeg fremholdt at det var den kristne kallstanken det handlet om, og i denne sammenheng: kongsgjerningen som et kall. Konklusjonen ga seg selv. Det var ordet ”kall” som burde brukes. Slik ble det da også bedt under signingsbønnen: *Vi ber deg, gi kong Harald å forvalte sitt høye kall med visdom og rettsinn ...*

Her handler det for det første om kallet fra folket, noe som burde berolige Dagens Næringsliv. Men det handler om noe mer enn folkets kall. Det handler også om historiens kall. Vår kongerekke er utstyrt med nummer som fører oss mer enn tusen år tilbake i tid og minner oss om historiens kall. Vår nåværende kong Harald er den femte i rekken. Men for kongeparet handler det også om et tredje kall: Hverdagens kall, livets eget kall, Guds kall: Noen roper på deg og venter på ditt svar ...

Kallet var for øvrig et viktig poeng i biskop Aarflots innholdsrike preken under signingsgudstjenesten: *Det er en kongsgjerning som ligger og venter på vårt nye kongepar. Det er et kall til å tjene Gud og folket og søke det beste for alle. De søker signing og kraft til en gjerning som kan bli både*

*tung og vanskelig. Vår konge kneler for Den Høyeste. I dette taler Gud til ham om sitt løfte og sitt krav. Miskunn og troskap skal gå foran oss og være vår veiviser og ledsager gjennom livet.*²³

Etter kollokviet med kongeparet om kallet hadde jeg for øvrig fått oppspillet jeg trengte til prekenen 15 år senere da vi i 2006 skulle feire hundreårsjubileet for kroningen i 1906. Det måtte nødvendigvis bli en preken om kallet – kongens kall og vårt. Senere har jeg lagt merke til at kong Harald når han omtaler sitt eget kall, bruker den samme metode som sin far den gang han skulle begrunne ønsket å forbønn og velsignelse. Også kong Harald uttrykker parallelliteten mellom sitt kall som konge og vårt alminnelige kall som mennesker. I sin tale i Stiftsgårdsparken etter jubileumsgudstjenesten i 2016 løftet kongen frem kallet, både sitt eget kall som konge og livskallet som gjelder hver enkelt av oss. Og så siterte han fra biskopens preken i 2006: *Det ligger en veldig styrke i å tenke om livsgjerningen at den er et kall. Kallet handler om langsiktighet. Du løper ikke fra kallet. Du blir stående i det, som i et skjebnefellesskap.*²⁴ Ja nettopp: I 25 år har kongeparet blitt stående i kallet, som i et skjebnefellesskap. Så fortsatte kongen i Stiftsgårdsparken: *Noen synes kanskje det er litt vel store ord å bruke om sitt eget liv. Men jeg synes det er noe fint ved det å vite at hver og en av oss har en mulighet til å se på livet både som en gave og en oppgave.*²⁵

Kristen konge – konge for alle

Når kongen løfter frem kallet, ikke bare sitt eget, men det som forener oss som mennesker, forlemmer vi at han taler til oss som kristen konge. Etter som årene har gått, er det blitt stadig tydeligere at det engasjementet kongen målbar under audiensen i slutten av februar 1991 var forankret i kongens personlige overbevisning. I 2009 sa kongen: *Jeg synes kongen i Norge, med vår tradisjon, skal være kristen.*²⁶ For egen del vil jeg si meg helt enig med kongen. Det går en ubrutt linje med kristne konger i landet vårt, tusen år tilbake i tid, frem til kong Harald V.²⁷ Og øksen som tok livet av kong Olav Haraldsson på Stiklestad i 1030 inngår fremdeles i vårt riksvåpen som helgenkongens symbol, ikke et tegn på vold og makt, men på tjenersinn: *Hvis ikke hvete-kornet legges i jorden og dør, blir det bare det ene*

korn, men om det dør, bærer det rik frukt.²⁸

Når kong Harald taler som han gjør og henviser til vår tradisjon, så minner han oss om noe viktig: Kristendommen eksisterer i landet vårt ikke bare som tro og lære, men også som arv, som sivilisatoriske kulturuttrykk. I vårt land er disse kulturuttrykk knyttet til kristendommen, i andre deler av verden knyttet til andre religioner.²⁹ Også Grunnloven henviser med sin nåværende ordlyd til denne arv: *Verdigrunnlaget forblir vår kristne og humanistiske arv.*³⁰ Mange har ytret seg kritisk til dette første leddet i Grunnlovens verdiparagraf, flere ut fra det som synes å være en manglende forståelse for at kristendommen er til stede i vårt samfunn som noe mer enn tro og lære, nemlig som sivilisatorisk arv.³¹

Det kan sies å gå en linje fra Grunnlovens paragraf 2 til paragraf 4 som slår fast: *Kongen skal alltid bekjenne seg til den evangelisk-lutherske religion.* Mange har ytret seg kritisk til at kongen personlig engasjerte seg for å få denne paragrafen på plass. At Stortinget lyttet til kongen, beskriver Kjetil Alstadheim som et pinlig øyeblikk for det norske folkestyre.³² Men kongens engasjement burde ikke overraske noen, når vi vet hva han står for: *Jeg synes kongen i Norge, med vår tradisjon, skal være kristen.*³³

For egen del ser jeg det som viktig at Grunnloven så tydelig understreker kristendommens rolle som sivilisatorisk arv. Samtidig er det viktig å se begrepet arv i sammenheng med et annet begrep, nemlig begrepet endring. Vi trenger en dynamisk forståelse av begrepet arv. Vår kristne og humanistiske arv er blitt til gjennom en skapende prosess, preget av tradisjon og fornyelse gjennom mer enn tusen år. Vi snakker om en arv som har blitt tolket, fornyet, levedegiort og aktualisert like frem til dagen i dag. Nå er det tid for å føre denne skapende prosessen videre. Nettopp i en slik situasjon er det viktig med forankring i tradisjonen, kombinert med åpenhet for det som er nytt.

Nettopp denne kombinasjonen opplever jeg at kongen bekjenner seg til. Ingen ting tyder på at kontakten mellom konge og kirke vil svekkes ved at statens kirkestyre avvikles. Slik kongen ordlegger seg og slik vi opplever ham, er hans bærende ønske å leve ut sitt kall som kristen konge, et kall som altså er forankret i folket, i

historien og i livet selv – det kall som til syvende og sist er Guds kall.

Dette betyr ikke at ikke kongen som kristen konge også er konge for alle. Abid Rajas tilbakemelding etter jubileumsgudstjenesten i Nidarosdomen kunne ikke vært tydeligere: *Kong Harald representerer alle, uavhengig av tro, politisk ståsted og hudfarge.* Ervin Krohn i Det mosaiske trossamfunn svarer slik på spørsmålet om en kristen konge kan være alles konge: *Ja, for både kongen og dronningen ... er trygge nok i sin identitet til å være nysgjerrige på andres.*³⁴ Slike tilbakemeldinger tyder på at kongeparet lykkes godt med sin kongsgjerning, i spenningen mellom tradisjon og fornyelse.

Epilog

Hva så med Vidar Haanes som mener at kongesigning er gått ut på dato, og at signingen i 1991 bør bli stående som den siste? For egen del opplever jeg utspillet fra Haanes som både overraskende og "umusikalsk", for å bruke hans eget ord. Ønsker vår kommende monark signingsgudstjeneste, så blir det signingsgudstjeneste. Samtidig er det viktig for meg å understreke det som vi var opptatt av da vi la signingsgudstjenesten i 1991 til rette: Den må korrespondere med bærende tendenser i samtiden.

I 1991 representerte signingsgudstjenesten i 1958 arven. Signingsgudstjenesten i 1991 ble langt fra noen kopi av 1958-gudstjenesten, men ivaretok arven fra denne. Gudstjenestearbeidet i 1991 vokste frem i en dialogisk prosess mellom arv og endring. Nå er det signingsgudstjenestene fra 1958 og 1991, som til sammen representerer arven. En eventuell kommende signingsgudstjeneste må på nytt vokse frem i en dialogisk prosess, i nær kontakt med samtiden. Det betyr bl.a. at gudstjenesten må speile at det norske VI er blitt mer mangfoldig, også religiøst og livssynsmessig. Igjen handler det om å finne balansepunktet mellom arv og endring.

Viktigst er det likevel at signingsgudstjenesten også neste gang etterlater et stempel i sinnet, som gjør at Dagbladet kunne ha skrevet: *Storslått, men ikke pompøs; inderlig, men ikke sentimental; vakker, uten å virke utvendig.* Her uttrykker Ingolf Håkon Teigene i virkeligheten et helt program for kirkens gudstjenesteliv: Det handler om å kom-

binere enkelhet med dybde og klarhet med mysterium, i et språk som ikke er platt og pratende, men som har liturgisk og poetisk bærekraft.

La meg avslutte med å vende tilbake til 1991. Forfatteren Dag Solstad sier han frykter alvor et tilværelsen vil forsvinne etter hvert som kristendommen taper terreng.³⁵ Signingsgudstjenesten var i eminent forstand et møte med livsalvoret. Livet er en alvorlig sak, ikke gravalvor, men skinrende, hellig alvor. Dette alvor var utgangspunktet for kong Olavs ønske om signingsgudstjeneste.³⁶ Det samme alvor sto å lese i ansiktene til vårt nye kongepar på terskelen til deres livslange gjerning for land og folk i 1991.

Ved første øyekast ser vår tid ut til å nære en utpreget redsel for alvor.³⁷ Men hungrer vi ikke samtidig etter alvor, fordi livet for oss alle, når alt kommer til alt, er en alvorlig sak? Det er til dette livet vi trenger Guds nåde og velsignelse. Det handler om våre sårbare liv, den korte tid som er vår her på jorden. Var det ikke derfor signingsgudstjenesten tok oss så sterkt, berørte oss, og etterlot oss som velsignede mennesker?

Noter

- 1 Opprinnelig holdt som foredrag i Bakke kirke, Trondheim, 30. juli 2016 som en del av programmet under Olavsfestdagene og Kirke 2016.
- 2 Vårt Land 24.06.2016.
- 3 Grunnlovens § 10: "Kongens Kroning og Salving skeer, efterat han er bleven myndig, i Trondhjems Domkirke, på den Tid og med de Ceremonier, Han selv fastsætter." Opphevet av Stortinget 14.03.1908 mot 2 stemmer.
- 4 Sitert fra Vårt Lands gjengivelse 29.06.2016 av lederen i Dagens Næringsliv.
- 5 Adresseavisen på lederplass 24.06.2016.
- 6 Aftenposten på lederplass 17.01.2016.
- 7 Aftenposten 24.06.1991.
- 8 VG 24.06.1991.
- 9 Dagbladet 24.06.1991.
- 10 Norsk Salmebok 2013, nr. 835, vers 5 (Isac Watts 1719, oversatt av Per Lønning 1968).
- 11 Dagbladet 8. februar 1991.
- 12 Brev til Oslo biskop av 11.03. 1991 hvor det legges til grunn at "det vil være bispemøtets preses som sammen med biskopen i Nidaros forbereder og gjennomfører høy-messen".

- 13 Fra Bispemøtets protokoll, sak BM 10/91: Signingsgudstjeneste.
- 14 Matt 20,25–28.
- 15 Dette har selvsagt ingen ting med manglende likestilling å gjøre. Vår tankegang innebærer at om vi får en kvinnelig regjerende monark, er det hun som skal knele først, om hun ønsker å signes til sin gjerning.
- 16 Se feks. Ida Lorentzens signingsmaleri som henger på Det Kongelige Slott. Se også frimerket som Postverket utga i 2016 i forbindelse med 25-årsjubileet.
- 17 Musikalsk uttrykk som ofte angir langsom musikk, gjerne av alvorlig og mollpreget karakter.
- 18 Utropstegnet er Hovlands. Han har vel brukt det for å signalisere at hvis vi var overrasket, så var han det ikke mindre! Og så fortsetter han: "Dette var jo ikke meningen fra først av, men slik ble det altså."
- 19 Se Rie Bistrups intervju med Egil Hovland i Aftenposten 21.06.1991.
- 20 Norsk salmebok 2013, nr. 967.
- 21 I Tim 2,1–4, jfr. programheftet for signingsgudstjenesten i Nidaros Domkirke 23. juni 1991.
- 22 Arne Fjellbu: En biskop ser tilbake, Oslo 1960, side 365.
- 12 Se Andreas Aarflot: "Guds trones grunnvoll", i "En tro som bærer. Taler ved høytidsdager i nasjon og kirke", Oslo 1998, side 71ff.
- 24 Se prekenen "Kallet" i "Ingen lever for seg selv. Festskrift til biskop Finn Wagle, Oslo 2008, side 77ff.
- 25 Se Hjemmesiden til Det Kongelige Slott, fra kongens tale i Stiftsgårdsparken i Trondheim 23.06. 2016.
- 26 Se artikkelen *Tronarvingen* i Vårt Land 16.01. 2016.
- 27 Se også biskop Aarflots preken under signingsgudstjenesten: "I mer enn tusen år har mennesker blitt døpt til fellesskap med Kristus i vårt land. Fra de første kristne kongene til vår nåværende kongefamilie har denne hellige handling knyttet båndet mellom mennesker og Gud." Joh 12,24.
- 29 Se Knut A. Jacobsen (red): Verdensreligioner i Norge, Oslo 2011, side 16.
- 30 Grunnlovens paragraf 2, første ledd, vedtatt av Stortinget 21.05. 2012.
- 31 Se bl.a. NOU 2013:1: "Det livssyns åpne samfunn. En helhetlig tros- og livssyns politikk" der Grunnlovens paragraf 2, første ledd med klart flertall foreslås strøket, uten at saken på noen måte kan sies å være tilstrekkelig belyst i utredningen. Jeg har i ulike sammenhenger møtet gått utvalgets konklusjon, bl.a. i en kronikk i Vårt Land 11.03.2013: Finn Wagle: "Religion er mer enn tro og livssyn".
- 32 Kjetil Alstadheim i boken: Republikken Norge, Oslo 2014, side 80.
- 33 Se note 25 ovenfor.
- 34 Vårt Land 16.01.2016.
- 35 Dag Solstad i intervju med Alf von der Hagen i bladet Plot, juni 2016.
- 36 Se note 22.
- 37 Se den svenske filmregissøren Roy Anderssons bok: Vår tids redsel for alvor, Oslo 2003.